

ISSN 1857-9671

ОСИГУРУВАЊЕ

СПИСАНИЕ ЗА ТЕОРИЈА И ПРАКСА ВО ОСИГУРУВАЊЕТО

ПРЕДИЗВИЦИ НА ОСИГУРИТЕЛНАТА ИНДУСТРИЈА ВО Р. МАКЕДОНИЈА

11/2017

НАЦИОНАЛНО БИРО ЗА ОСИГУРУВАЊЕ - МАКЕДОНИЈА

ДОМОТ

ми е шаму...

Кај закачам шайка
Кај шито ме чекаат
Каде шито ме знаат
Кај пресвијам ноќ...

комерцијална банка
аџ скопје

Искористете ги поволните услови на станбениот кредит на Комерцијална банка АД Скопје. Фиксна каматна стапка од **2,9%** во првите 3 години, променлива каматна стапка од **5,9%** за остатокот од периодот на отплата на кредитот со рок на отплата до 30 години. Промотивно до 31.12.2017 година. **БЕЗ НАДОМЕСТ** за одобрување и администрирање на кредитот и **БЕЗ ТРОШОЦИ** за процена на вредноста на инструментот за обезбедување.

Од уредничкој

Реулајива, трендови и иновации

Издавач

Национално биро за осигурување - Македонија

За издавачот

м-р Трајче Латиновски

Адреса

ул. „Митрополит Теодосиј Гологанов“, бр. 28/3, Скопје
тел: 02 / 3136-172
е-пошта: nibm@nibm.com.mk
www.nibm.com.mk

Издавачки совет

м-р Трајче Латиновски
(претседател)
д-р Климе Попоски
Марија Томеска
Сања Танчевска
Бошко Андов

Уредувачки одбор

Лепосава Гелевска
Мирјана Поп Талеска

Главен и одговорен уредник

Мирјана Поп Талеска

Ликовно-графички уредник

Миле Раденковиќ

Компјутерска обработка

Петар Петренко

Печатница

„Алфа СИД д.о.о.е.л.“
ул. „АВНОЈ“, бр. 84-1/2
Скопје

Тираж

2000 примероци

Датум

јуни, 2017 г.

Предизвициите за осигуриителниот пазар во Македонија се секогаш актуелна тема и моментален преглед на она што сме постигнале, а најбитно она што треба да го постигнеме. Заради тоа на една ваква стајатија и даваме предност пред се друго.

Но, иновативните трендови и постигнатите резултати во сферата на осигурувањето се константни од која зависи понатамошниот развој.

Причините поради кои настанало и постиго осигурувањето, се во постигнатиот на РИЗИК од ненадејно непредвидено, несакано дејствие кое предизвикува штети на материјални и нематеријални добра. Управувањето со ризици и управувањето со калкулациите се основата за солвентноста на компаниите за осигурување. Меѓутоа осигурувачите се конфронтираат пред се со ризик поврзан со приемот во осигурување. Од договорите за осигурување како правна категорија и основа за постиговање на осигуриителната дејност произлегуваат основните ризици за осигуриителните компании.

Но, имајќи во предвид колкав калкулацион е сконцентриран во осигуриителната индустрија и кое влијание и моќ има на целата државна економија, неопходна е и контрола на калкулациите и неговата употреба. Поради тоа, на ниво на Европска постиго се објавила ризично базирана реулаиторна рамка за калкулациона адекватност и управување со ризици на друштвата за осигурување во рамки на Европската Унија која има за цел да обезбеди поголема заштитна на интересите на осигурениците, поголема транспарентност, сигурност и компетитивност на пазарите на осигурување во рамки на земјите членки на Унијата. Тоа е Советност I и Советност II.

Појавата на „сајбер нападите“ во девдесеттите години од минатото век доведе до „сајбер осигурување“ кое е се актуелно затоа што со хакерските напади атакувани се физички и правни лица со одредени компјутерски-информатички системи, инфраструктури, компјутерски мрежи. Штетите се секогаш огромни, како материјални, така и нематеријални (углед, репутација, доверба).

На поглед е и посебен вид на осигурување кое е сеуште во развој и е познато како „параметарско осигурување“. Параметарското осигурување се користи за осигурување на материјални добра од последици на нестандартни временски ситуации и земјотрес.

Ова се навистина предизвици за вклопување на македонскиот осигуриителен пазар во современите светски текови.

М. Пој Талеска

Национално биро за осигурување

СОДРЖИНА

ИСКУСТВА

Предизвици за осигурителниот пазар во Р.Македонија

КОНФЕРЕНЦИЈА НА ОСИГУРУВАЧИ И РЕОСИГУРУВАЧИ (SorS-2017) 3

ТЕНДЕНЦИИ

Солвентност II

НОВ ПРЕДИЗВИК ЗА ОСИГУРИТЕЛНИОТ ПАЗАР..... 5

РЕГУЛАТИВА

УПРАВУВАЊЕ СО ПРАВНИ РИЗИЦИ ВО ДРУШТВАТА ЗА ОСИГУРУВАЊЕ 10

ПРЕДИЗВИЦИ

Информатичка технологија и осигурување

ОСИГУРУВАЊЕ ОД САЈБЕР РИЗИЦИ 14

ЕДУКАЦИЈА

РАБОТИЛНИЦА СО ЛИКВИДАТОРИ НА МЕЃУНАРОДНИ ШТЕТИ..... 19

ПОИМНИК

ОД СВЕТОТ НА ОСИГУРУВАЊЕ

КОНФЕРЕНЦИЈА НА ОСИГУРУВАЧИ И РЕОСИГУРУВАЧИ (SorS-2017)

м-р Трајче Латиневски
генерален директор на Националното биро за осигурување (НБО)
на конференцијата во Сараево

*Македонските осигурителни компании,
со оглед дека 90% се со доминантен
акционерски капитал од земји членки
на ЕУ, во кои процесот на усогласување
со Solvency II е одамна завршен, се во
поповолна положба*

SorS е конференција која е со традиција повеќе од 25 години. Конференцијата има традиционален карактер во делот на презентирање на поединечните пазари за осигурување од поранешните југословенски простори. Сега, некои од тие пазари се во рамките на европскиот пазар на осигурување (Словенија и Хрватска). Оваа година, во деновите од 7-9.06.2017 г., во Сараево, се одржаа 28-те по ред средби. На оваа Конференција учество земаат осигурители и реосигурители не само од државите во регионот, туку и пошироко. Оваа година, учество земаа европски познати реосигурувачи и брокери за реосигурување, како TRUST RE, MUNICH RE, SWISS RE, INGOSTRACT RE, MARSH, AON Benfield и други.

Во делот на презентирање на пазарите од регионот, своја презентација за пазарот на осигурување во Р.Македонија имаше генералниот директор на Националното биро за осигурување (НБО), м-р Трајче Латиневски. Во својата презентација, споредувајќи го и претставувајќи го осигурителниот пазар во Македонија со регионалните пазари, директорот на НБО истакна неколку карактеристики на пазарот за осигурување на Р.М., и тоа:

- пазарот е развоен и предизвикувачки за осигурителните компании;
- има годишен раст во последните пет години во просек од околу 8 %;
- бруто полисираната премија во 2016 г. достигна ниво од 142 милиони Еур., од кои 121 милион Еур. неживот и 21 милион Еур. осигурување живот;
- пазарот има избалансирана конкуренција со:

- 15 друштва за осигурување, од кои 11 за неживот и 4 за живот;
- 33 брокерски друштва за осигурување, 14 друштва за застапување во осигурување, 3 банки како застапници во осигурување;
- вкупно, осигурителната индустрија вработува околу 3000 лица

Според пазарниот удел, и понатаму остануваат петте најголеми друштва во Македонија, и тоа: Триглав осигурување, Македонија VIG, Еуролинк осигурување, Винер VIG и Сава осигурување.

Во својата презентација, Латиновски истакна дека осигурителните компании се ликвидни, солвентни и доволно капитализирани, што претставува добра основа и влева сигурност кај клиентите. Исто така, потенцираше дека за понатамошен развој на пазарот компаниите треба да се фокусираат на три сегменти од работењето:

- да се бара раст и развој на осигурувањето во класи на осигурување каде што пенетрацијата е исклучително мала;
- да развиваат нови производи и типови осигурувања, кои веќе се присутни на европските пазари за осигурување, а се однесуваат на цивилниот-граѓански сектор на осигурување;
- внимателно влегување во процес на либерализација на цената за осигурување на АО и ЗК;
- за зголемување на профитабилноста исклучителен фокус треба да стават на квалитетно менаџирање со трошоците на работењето.

Под точката 3 од предлозите за фокусирање на компаниите во РМ, особен интерес предизвика излагањето на претставникот од Хрватска, поради проблемите со кои се соочува осигури-

телниот пазар во Хрватска и негативното искуство од либерализацијата. Во овој контекст и Србија и Црна Гора, во моментот, се определиле да се одложи процесот на либерализација на цената за АО и ЗК за три години. Во оваа смисла, од присатните на конференцијата беше поддржана точката 3 од презентацијата на г-н Латиновски.

Во вториот дел од конференцијата, во фокусот беа искуствата од примената на усогласување и директивите за Solvency II, нешто што во блиска иднина ја очекува осигурителната индустрија во РМ. Општ заклучок е дека овој процес треба осигурителната индустрија да го отпочне веднаш во соработка со регулаторот на пазарот за осигурување (АСО), при што треба да се користи искуството од државите во регионот, кои веќе ги анализираат првите искуства и проблеми од примената на Solvency II. Ова, од причини што Solvency II не е закон со временска рамка на завршување, туку процес кој треба да отпочне и бара подолг период на прилагодување на компаниите.

Македонските осигурителни компании, со оглед дека 90% се со доминантен акционерски капитал од земји членки на ЕУ, во кои процесот на усогласување со Solvency II е одамна завршен, се во поповолна положба, бидејќи и досега домашните компании процесите на работење ги уогласуваат на ниво на групацијата, така што усогласувањето со директивите на Solvency II, како што истакна директорот на НБО, е речиси завршен во осигурителниот пазар на РМ.

Национално биро за осигурување

Солвентност II

НОВ ПРЕДИЗВИК ЗА ОСИГУРИТЕЛНИОТ ПАЗАР

Пишуваат:
м-р Билјана Јаневска Неделковска
 Координатор на Стручна служба за регулатива и лиценцирање
 Агенција за супервизија на осигурување
Љулзим Имери
 Член на советот на експерти во АСО

Иако Македонија е на почеток на патот на воспоставување и имплементација на новата регулаторна инфраструктура, а притисокот за примена на новите стандарди ќе започне и ќе биде поттикнат најпрво од барањата на реосигурителите и друштвата-мајки кои доаѓаат од земјите членки на Европската Унија, заклучокот кој може да се изведе е дека добрата подготовка на друштвата за осигурување, особено во делот на јакнење на стандардите за корпоративно управување, како и јакнење на капацитетите за препознавање, мерење и управување со ризиците е клучна за успешна имплементација на новиот режим

Солвентност II е најчесто употребуваниот израз во осигурителниот сектор во Европската Унија во изминативе 10-тина години. Како комплетно нова регулаторна рамка, Солвентност II веќе започна да ја менува културата на делување и работење како на друштвата за осигурување така и на надлежните органи за спроведување супервизија на друштвата за осигурување во рамки на Европската Унија.

Во оваа насока, се поставува прашањето дали новата регулаторна рамка и принципите на кои истата се темели во целост се разбрани и адекватно имплементирани, или пак илјадниците објавени страници на директиви, регулатива, мерки на имплементација, технички стандарди, препораки и студии за квантитавниот импакт на регулативата се само одраз на нејзината исклучителна комплексност. Во продолжение ќе дадам краток осврт на новините кои ги донесува новиот режим на регулација и очекуваните влијанија од примена на истиот врз работењето на субјектите на осигурителниот пазар.

СОЛВЕНТНОСТ I

Режимот на регулација на адекватноста на капиталот и маргината на солвентност на друштвата за осигурување кои работат на македонскиот осигурителен пазар за првпат е воспоставен во Република Македонија со донесување на Законот за супервизија на осигурување во април 2002 година. Овој режим во целост е усогласен со Солвентност I режимот на регулација кој на ниво на Европската Унија функционира уште од 1973 година а кој последни измени доживеа во 2002 година а кој се базира на едноставен модел на регулација кој во предвид го зема единствено осигурителниот ризик на кој е изложено друштвото за осигурување пресметан на база на индекс на премија и штети. Преку овој систем на регулација, голем број на ризици на кои е изложено друштвото за осигурување не се вред-

нувани и управувани на адекватен начин, ниту пак соодветно се вреднувани инструментите за заштита од тие ризици.

Усогласувањето на македонскиот осигурителен пазар со принципите, правилата и нормите воспоставени со Солвентност I режимот трае цели 14 години (од 2002 кога беше донесен Законот за супервизија на осигурување), во рамки на кои осигурителниот пазар во значаен дел финансиски се консолидира и стабилизира а со остварените стапки на раст и развој особено во делот на животното осигурување се повеќе придонесува за развој на целиот финансиски систем во државата.

СОЛВЕНТНОСТ II

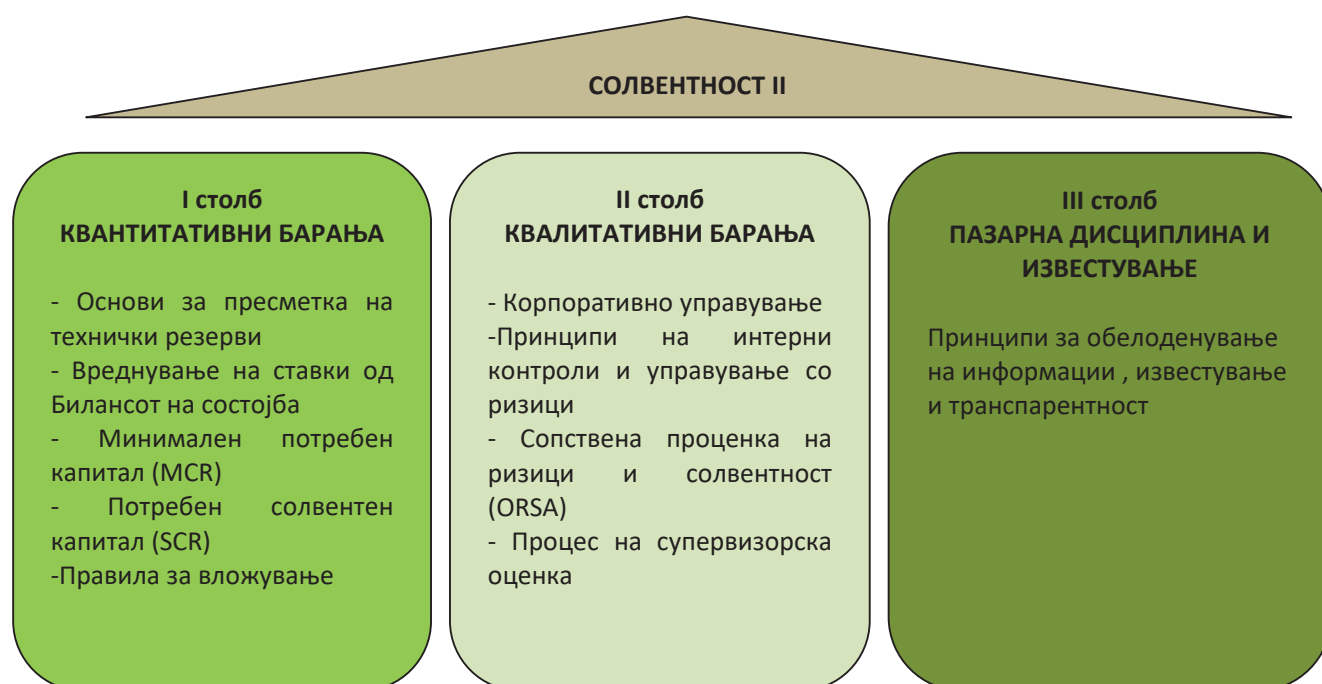
Солвентност II е сеопфатна ризично базирана регулаторна рамка за капитална адекватност и управување со ризици на друштвата за осигурување во рамки на Европската Унија која има за цел да обезбеди поголема заштита на интересите на осигурениците, поголема транспарентност, споредливост и компетитивност на пазарите на осигурување во рамки на земјите членки на Унијата.

Новата регулаторна рамка ги зема предвид новините во областа на управувањето со ризици, корпоративното управување и финансиското известување во друштвата за осигурување, при што акцент се става на прашањето на адекватно контролирање и управување со ризиците со кои се соочува друштвото за осигурување од страна на органите на управување на друштвото.

Процесот на усвојување и имплементација на Солвентност II режимот се спроведува низ

четири нивоа на т.н Ламфалуси процесот. Првото ниво подразбира донесување на Директивата Солвентност II која на предлог на Европската комисија а по советување EIOPA (European Insurance and Occupational Pensions Authority), ја усвојува Европскиот Парламент и Советот на министри. Директивата Солвентност II 2009/138/EЗ ја изгласа Европскиот парламент и истата ја потврди Советот на министри на 5 мај 2009 година. Примената и имплементацијата на директивата оди преку изработка и донесување на посебни мерки на имплементација кои Европската Комисија ги изработи и ги усвои во октомври 2014 година. Овие мерки на имплементација претставуваат второто ниво на имплементација на Солвентност II. Третото ниво на усвојување и имплементација на директивата подразбира препораки и начела за спроведување супервизија кои до декември 2015 година ги EIOPA во различна правна форма. Во текот на 2015 година земјите членки на Европската унија вршеа прилагодување на нивното национално законодавство со цел нивно хармонизирање со директивата и препораките и мерките на EIOPA, за на крајот Европската комисија да спроведе надзор над нејзината имплементација што претставува четвртото последно ниво на имплементација на Солвентност II режимот.

Солвентност II регулаторниот режим во целост започна да се применува на ниво на земјите членки на Европската Унија од 1 јануари 2016 година. Новиот режим на регулација донесува нови модерни стандарди и правила на игра за друштвата за осигурување кои се темелат на сеопфатно управување со ризиците на кои се изложени

друштвата и истиот претставува предизвик не само на друштвата за осигурување туку и за надлежните регулаторни и супервизорски органи на земјите членки на Европската Унија кои допрва ќе ги проценуваат ефектите, предностите и проблемите од неговата имплементација во пракса.

Директивата Солвентност II се темели на три главни столба со кои се обезбедува солвентност на друштвата за осигурување, заштита на осигурениците и другите корисници на осигурувањето како и континуиран надзор од страна на надлежните национални надзорни органи. Пристапот на Солвентност II директивата е сличен како рамката на супервизија Базел II која се применува во банкарскиот сектор, меѓутоа сличностите се ограничени со оглед дека моделот на работење на друштвата за осигурување значајно се разликува од моделот на банките, поради што е развиен посебен сет на принципи кој во превид ги зема овие специфичности на осигурувањето.

Првиот столб на кој се базира Солвентност II се однесува на соодветни квантитативни барања за друштвата за осигурување изразени преку обезбедување на соодветни финансиски средства

од страна на друштвата за осигурување и истиот опфаќа одредување и проценка на сопствените средства на друштвата, пресметка на техничките резерви, вреднување на средствата и обврските како и пресметка на потребниот солвентен капитал и минималниот потребен капитал.

Вториот столб се однесува на соодветни квалитативни барања за друштвата за осигурување изразени преку барања за воспоставување и примена на соодветен и ефикасен систем на управување со друштвата за осигурување, воспоставување на клучни функции во рамки на системите на управување во друштвата за осигурување како што се функцијата на управување со ризици, функцијата на внатрешна ревизија и актуарската функција, спроведување на сопствена проценка на ризици и солвентност (Own Risk and Solvency Assessment - ORSA) како и воспоставување на нови принципи на супервизија и надзор заснован на ризици.

Третиот столб има клучна улога во режимот на Солвентност II со оглед дека истиот воспоставува стандарди за поголема транспарентност во работењето на друштвата како за надзорни-

те супервиорски органи така и за јавноста. Овој столб се однесува на воспоставување на нови правила за известување на надлежниот орган за супервизија, јавни објави и прудентно известување за финансиската состојба и солвентноста на друштвата.

КАКО СОЛВЕНТНОСТ II КЕ ВЛИЈАЕ ВРЗ ОСИГУРИТЕЛНИОТ СЕКТОР

Иако Солвентност II е проект на Европската Унија кој се однесува на земјите членки на унијата, во рамки на преземените обврски на Република Македонија за хармонизација на домашното законодавство во областа на осигурувањето со регулативата на Европската Унија во оваа област во фазата на пред пристапно членство во Унијата, Македонија има обврска да се усогласи со правилата и принципите на овој режим. Во оваа насока, имплементацијата на Директивата Солвентност II во домашната законска регулатива и пракса се очекува да започне и да се спроведува во наредните неколку години. Фазите на имплементација на Директивата ќе се одвиваат преку донесување на нов Закон за осигурување и подзаконски акти со кои одредбите од Директивата, мерките на имплементација и препораките на ЕИОРА ќе бидат во целост имплементирани во домашната регулатива.

Фактот дека македонскиот осигурителен пазар е на неспоредливо понизок степен на развој од пазарот на осигурување во земјите членки на ЕУ, доведува до заклучок дека и прифаќањето на европската регулатива за Солвентност II во Република Македонија ќе се спроведе на потешок начин особено имајќи ги предвид големината и обемот на работење на домашните друштва за осигурување, степенот на негова конкурентност, степенот на развој на корпоративното управување и актуарската професија и подготвеноста за прифаќање на новите стандарди и правила за работа. Она што досегашното искуство од примената на новата регулатива на ниво на Европската унија покажува е дека друштвата за осигурување ќе се соочат со значајни предизвици во работењето како во делот на потребата од јакнење и унапредување на знаењата, вештините, процесите и техниките за управување со ризици на сите нивоа на функционирање на друштвата за осигурување така и во делот на креирање на бизнис моделите и бизнис стратегиите на друштвата за осигурување и дизајн на производите. Сублимирано, овие предизвици се сведуваат на следното:

Прво, Солвентност II Директивата налага пазарно вреднување на средствата и обврските што подразбира сведување на целокупниот Биланс на

друштвото на фер вредност и изработка на методи на моделирање на средства чија фер вредност не е возможно директно и едноставно да се одреди на база на достапни податоци. За најголем дел од друштвата за осигурување ова подразбира примена на потполно нови знаења, методологии и податоци што во целост ќе го променат Билансот на состојба на друштвата за осигурување.

Второ, Солвентност II Директивата воведува целосно различен метод на пресметка на капиталот на друштвата за осигурување од методот кој во моментот се применува од страна на друштвата. Новиот режим остава избор на друштвата да го користат т.н стандарден модел за пресметка на капиталот во кој параметрите за пресметка на капиталот однапред се зададени или друштвата самостојно да развијат свој сопствен т.н интересен модел за пресметка на капиталот кој ќе одговара на нивниот единствен профил на ризик. Во пресметката на потребниот минимален и солвентен капитал на друштвата за осигурување во основа ќе влезат сите ризици (не само осигурителниот ризик) поради што се очекува новите барања да влијаат во насока на зголемување на потребите за капитал и докапитализација, што во крајна линија може да влијае во насока на окрупнување и можни спојувања на друштвата со цел намалување на капиталните барања за поединечни ризици.

Трето, Солвентност II Директивата воведува воспоставување и примена на сеопфатна рамка за управување со ризиците во рамки на целата организација на друштвата за осигурување што несомнено ќе доведе до целосна преобразба на процесите и процедурите, човечките ресурси, знаењето и информациската технологија на ниво на друштвата за осигурување со цел правилна организација на процесите, соодветни методи на вреднување и постапки на известување. Иако новата рамка, како резултат на промените во процесите и системите, воведувањето на новите функции, потребата за унапредување на структурата на податоци како и достапните информациски системи и технологија ќе има значајно влијание врз финансиските планови на друштвата, сепак, централната улога на управувањето со ризици во рамки на друштвата позитивно ќе влијае врз вкупната изложеност на ризици на друштвата и нивната профитабилност и сигурност.

Четврто, воведувањето на Солвентност II регулативата ќе има влијание врз деловната (бизнис) стратегија на друштвата за осигурување и дизајнот на производите. Имајќи го предвид фактот дека класите и производите на осигурување со повисок степен на ризик ќе бараат поголем ка-

питал во споредба со класите и производите со помал ризик, релативно непрофитабилните осигурителни производи кои бараат исполнување на високи капитални стандарди најверојатно ќе бидат се помалку застапени на пазарот или сосема ќе исчезнат додека пак профитабилните производи ќе се прилагодат на новите пазарни барања со цел намалување на потребниот капитал за покривање на ризикот. Како резултат на новите стандарди, друштвата за осигурување ќе се ориентираат кон поголема диверсификација на ризиците и употреба на нови иновативни техники за трансфер и управување со ризици и ценовни прилагодувања. Солвентност II стандардите во целост ќе придонесат за поголема свесност за ризиците, подобро управување со истите и поголема доверба во осигурителните производи и осигурителната заштита.

Петто, супервизијата врз работењето на друштвата за осигурување која во моментот ја спроведува Агенцијата за супервизија на осигурување како надлежен орган за спроведување супервизија врз работењето на друштвата за осигурување се спроведува на база на следење на исполнувањето на квантитативните барања за солвентност утврдени во Законот за супервизија на осигурување а кои се утврдени со Солвентност I директивата. Со почеток на примената на Солвентност II директивата, улогата на надлежните супервизорски тела за осигурување во

спроведувањето на супервизија значајно ќе се промени во насока на зголемување на потребата од познавање на ризиците, техниките за управување со ризиците, методологиите и процедурите за квалитативна контрола на структурата и успешноста на работењето на друштвата поради што и знаењето на супервизорите ќе мора во иднина да се надгради во оваа насока.

Иако Македонија е на почеток на патот на воспоставување и имплементација на новата регулаторна инфраструктура, а притисокот за примена на новите стандарди ќе започне и ќе биде поттикнат најпрво од барањата на реосигурителите и друштвата-мајки кои доаѓаат од земјите членки на Европската Унија, заклучокот кој може да се изведе е дека добрата подготовка на друштвата за осигурување, особено во делот на јакнење на стандардите за корпоративно управување, како и јакнење на капацитетите за препознавање, мерење и управување со ризиците е клучна за успешна имплементација на новиот режим. Се разбира, во следниот период особено ќе биде актуелно да се следат промените, имплементацијата и новите предизвици кои ќе произлезат од примената на новите регулаторни барања во земјите членки на Европската Унија особено во земјите од регионот, со цел да се оценат можните импликации и очекувања врз македонскиот осигурителен сектор.

УПРАВУВАЊЕ СО ПРАВНИ РИЗИЦИ ВО ДРУШТВАТА ЗА ОСИГУРУВАЊЕ

Осигурувачите во Република Македонија ги акцентираат ризиците кои се поврзани со капиталот, односно ризиците кои се однесуваат на солвентноста и ликвидноста. Евидентно отсуствува интерес за адекватно управување со оперативните ризици

Пишува: м-р Ивица Медарски
ВСС за корпоративно управување и
усогласување со закони
Осигурување Македонија А.Д. Скопје -
Виена Иншуренс Груп

Во Законот за супервизија на осигурување не постои конкретна дефиниција за управување со ризик, но од анализа на одредбите на истиот може да се заклучи дека управувањето со ризик е насочено кон адекватација на капиталот. Управувањето со капиталот е од круцијално значење, но покрај ризикот поврзан со капиталот, осигурувачите се конфронтираат и со:

- ризик поврзан со прием во осигурување,
- пазарен ризик,
- кредитен ризик,
- оперативен ризик,
- ризик од неликвидност, и
- концентрационен ризик.

Елаборацијата на оперативните ризици, особено на правниот ризик бара повеќе простор.

Поим на правен ризик

Солвентност 2 директивата на Европската унија, во делот кој е посветен на управувањето со ризиците, правниот ризик го категоризира како дел на оперативниот ризик¹⁾. Активностите на осигурувачот не можат да се анализираат само од економска, финансиска или актуарска перспектива.

1) Article 101 paragraph 4, Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009, Official Journal of the European Union L 335/1 dated 17.12.2009

ва. Се истакнува дека во основата на дејноста се договорите за осигурување што во својата суштина се правна категорија.

Правниот ризик го поставува судирот со позитивните прописи, што подразбира состојба која се анализира и евалуира под определен сет на правни прописи²⁾. Пристапот кон дефинирањето на правниот ризик треба во себе да ги вклучи:

- правните последици од определени активности или непостапувања и
- ризикот кој потекнува од неприменливоста на прописите (како што е брзото менување на прописите, како и неадекватноста или двосмисленоста на одредбите од истите)³⁾.

Некои дефиниции го поставуваат правниот ризик и над правните консеквенции (опфаќаат нарушување на репутација, активности на регулаторите, губење на права од договори, губење на права кои произлегуваат од интелектуална сопственост и др.)⁴⁾. Правниот ризик треба да се анализира во посеопфатна смисла. Друштвото е изложено на правен ризик при воспоставување на деловни односи со сите заинтересирани страни. Важна компонента на правниот ризик е фактот што доколку истиот соодветно не се управува, може да доведе до:

- прекршочни санкции, а во некои случаи и кривични санкции,
- загуби кои се резултат на неможност за спроведување на обврските од претходно потпишани договори,

2) Legal Risk Management, T. Mahler, Norwegian Research Centre for Computers and Law, The Faculty of Law, University of Oslo, Page 2

3) Legal Risk: Definition, Management and Ethics, Professor Richard Moorhead UCL Director Centre for Ethics and Law, Dr. Steven Vaughan, University of Birmingham, UCL Centre for Ethics and Law, Faculty of Laws, Bentham House, Endsleigh Gardens, London WC1H 0EG, Page 4.

4) ibidem

- репутациски и комерцијални загуби (индиректни, но значајни загуби како што е намалување на клиентска база),
- плаќање на пенали за неисполнување на облигации,
- плаќање на камати за задоцнето исполнување на облигации,
- трошоци поврзани со судски или управно административни постапки.

Процес на управување со правниот ризик

Процесот за управување со правниот ризик во својата суштина опфаќа две главни фази, *фаза на процена на ризикот и фаза на управување со истиот*. Во фазата на процената на ризикот се нотираат:

- идентификацијата на ризиците;
- анализата на ризиците, и
- евалуацијата на истите.

Управувањето со ризиците претпоставува дефинирање и поставување на посебни контроли⁵⁾. Претходниот процес се сретнува и во ISO 31000:2009 стандардот. Споменатиот стандард е објавен во 2010 година и се доживува како глобална норма во однос на управувањето со ризици.

Идентификацијата на правниот ризик всушност преставува идентификација на изворите на истиот. Авторот ги идентификува следните правни ризици кај осигурувачите⁶⁾:

- неспроведливи облигации,
- несоодветни договори за осигурување, како и несоодветни услови за осигурување без одредби со кои прецизно и детално се утврдуваат правата и обврските, непочитување на позитивните прописи,
- неадекватно управување со претставки (приговори),
- несоодветни практики на корпоративно управување,
- измама, проневера и неетички постапки;
- финансиски криминал (перење на пари и финансирање на тероризам);
- отсуство на системи за следење на репутациски ризик;
- судски постапки,
- конфликт на интереси,
- големи зделки, и
- трансакции со поврзани страни.

Евалуацијата на идентификуваните ризици е сложен процес кој бара повеќе простор за елаборација, и истата е во директна корелација со по-

5) Legal Risk Management, Tobias M., Norwegian Research Centre for Computers and Law, The faculty of Law, University of Oslo, page 15.

6) Управување со правни ризици во друштвата за осигурување / Концепт на интегрирана рамка, М-р. Ивица Медарски, труд изработен за и награден од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување на Република Македонија во 2016 година.

стојната организациска и стратегиска поставеност на осигурувачот.

Концепт на управување со правните ризици

Во литературата која ја проучува проблематиката на управување со правни ризици веќе е представен концепт на управување со правни ризици, кој се заснова на адекватна измена и дополнување на поставените правила и одговорности на корпоративното управување, управувањето со ризици и усогласувањето со закони. Станува збор за концепт на интегрирана рамка кој ги истакнува блиските врски помеѓу споменатите функции, како и можноста за нивното понатамошно интегрирање⁷⁾. Принципот не настојува на спојување на предметните функции. Имајќи ги предвид правилата на Солветност 2 директивата и одредбите од постојните прописи, истото не е препорачливо, едноставно не постои пракса кај регулаторите и друштвата за осигурување за истото.

Принципот претпоставува меѓусебно поврзување и усогласување на политиките, практиките,

---

Советот на експерти на Агенцијата за супервизија на осигурување за победник на Конкурсот за избор на најдобар истражувачки труд од областа на управување со ризици и осигурување во Република Македонија за 2016 година го прогласи трудот на "Управување со правни ризици во друштвата за осигурување" чиј автор е Ивица Медарски. Трудот на Ивица Медарски обработува актуелна и недоволно анализирана проблематика поврзана со работата на друштвата за осигурување, а се однесува на управувањето со правните ризици.

контролите и известувањата преку кои се остваруваат надлежностите и одговорностите на споменатите функции, на начин на кој ќе се воспостави ефикасен систем за управување со правни ризици. Прифаќањето на овој принцип го следат придобивки како

- зголемена перцепција за вредноста на управувањето со правните ризици и
- уверување дека правните ризици се адекватно управувани⁸⁾.

Кога се зборува за управување со правни ризици во рамки на концептот на интегрирана рамка потребно е да се имаат во предвид следните фактори⁹⁾:

7) What is GRC, Clayton UTZ 2014, Managing Legal risk in an integrated GRC framework, page 3

8) ibidem

9) ibidem

Опсегот на правните ризици. Опсегот на правните ризици може да се детерминира преку одговор на следните прашања:

- каква е перцепцијата и дефиницијата на друштвото за правните ризици,
- дали се анализираат само ризиците кои произлегуваат од позитивните прописи,
- дали дополнително се разгледуваат и ризиците кои можат да влијаат врз репутацијата, ризиците кои произлегуваат од политичкото опкружување, како и ризиците кои произлегуваат од кодексите на однесување и интерните процеси или процедури.

Поставување на граници за ризик. Друштвото треба да дефинира граници на прифатливост на ризиците, при што потребно е да се одговори на следните прашања:

- кои ризици се сметаат за неприфатливи
- дали границите на прифатливост се адекватни, имајќи ги во предвид стратегиите, активностите, функциите и заинтересираните страни?

Известување, уверување и ревизија. Клучен момент при имплементација на концепт на управување со правни ризици преку интегрирана рамка е воспоставување на систем за ревизија, уверување и известување (или воспоставување на дополнителни правила на постојната интерна ревизија), кој во себе ќе ги опфати функцијата на усогласување со прописи, функцијата на корпоративно управување и функцијата на усогласување со закони, во смисла на контрола на нивните обврски кои се однесуваат на управување со правните ризици.

Имплементација на процес за управување со правни ризици

Интегрираната рамка која е претставена се темели на следните четири основни принципи¹⁰⁾:

10) Управување со правни ризици во друштвата за осигурување / Концепт на интегрирана рамка, М-р. Ивица Медарски, труд изработен за и награден од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување на Република Македонија во 2016 година, стр.52.

- партиципативност,
- структурираност,
- реалност и
- длабинско истражување.

Партиципативноста како принцип ги претпоставува сите организациски единици, акцентирајќи ги усогласувањето со закони, корпоративното управување и управување со ризици. Дефинирањето на структурата на процесот обезбедува кредибилност на истиот (принцип на структурираност). Важно е да се постават реални цели, реални потреби од ресурси, како и реални временски рамки при воспоставување на процесот (принцип на реалност). Длабинското истражување треба да обезбеди утврдување на фактичката состојба во друштвото (каква е ситуацијата со идентификацијата, приоритизацијата, управувањето и контролата со правните ризици), какви промени треба да се воспостават, кои мерки и промени треба да се направат. Друштвото мора да обезбеди дека процесот може да ги опфати регулаторните контроли.

Литературата ги поставува следните девет чекори за успешно имплементирање на процесот со управување со правни ризици¹¹⁾:

- интерни разговори,
- идентификација на заинтересирани страни,
- именување на носител на процесот,
- избор на работна група,
- развој на план за имплементација,
- валидација и тестирање на процесот,
- спроведување на планот,
- постимплементација, и
- развој на процесот.

Од причина што пазарот на осигурување во Република Македонија (како и осигурувачите кои се дел од истиот) има своја специфика, авторот е на мислење дека потребна е дополнителна модификација, односно поедноставување на процесот кој го истакнува литературата. Претходното е од причина што едноставните модели се поефикасни и поефективни при имплементацијата. Во истражување спроведено во текот на 2016 година се истакнува следните основни чекори кои би биле корисни при имплементација на процес на управување со правни ризици¹²⁾:

- избор на *работна група* која ќе работи на развој на план за имплементација на процесот. Работната група треба да ја сочинуваат вработени кои поседуваат искуство и знаење за организациските процеси, за каналите на

11) What is GRC, Clayton UTZ 2014, Managing Legal risk in an integrated GRC framework, page 4

12) Управување со правни ризици во друштвата за осигурување / Концепт на интегрирана рамка, М-р. Ивица Медарски, труд изработен за и награден од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување на Република Македонија во 2016 година, стр.53.

одлучување и комуникација. Во работната група задолжително членуваат лица кои работат на усогласување со прописи, управување со ризици, корпоративното управување. Дополнително, осигурувачот може да анагажира и надворешни експерти.

- официјално именување на *носител на проектот*, при што истиот препорачливо е да биде од извршниот менаџмент, кој поседува доволно искуство, знаење и кредибилитет за управување.
- *идентификација на поедначени правни ризици*, при што можат да се користат идентификуваните правни ризици од страна на авторот. Во истражување спроведена на пазарот на осигурување на Република Македонија во 2016 година истакнати и дефинирани се цела низа на поединечни правни ризици¹³⁾, но се препорачува анализа на целокупното работење на осигурувачот согласно стратегиската и пазарната поставеност.
- *идентификација на заинтересирани страни*, при што се истакнува дека треба да се идентификуваат сите страни кои ќе бидат под влијание на воспоставувањето на процесот, сите страни кои ќе влијаат врз процесот, како и сите страни кои ќе имаат придобивки од воспоставувањето на процесот.
- *определување на постоечки акти кои треба да се изменат и/или дополнат* заради воспоставување процесот. Во конкретниот случај акцентот е поставен на актите со кои се определуваат правата, обврските, одговорностите и начинот на функционирање на усогласувањето со прописи, управувањето со ризици и корпоративното управување.
- *алокација на сопственици на поединечни правни ризици* кои се дефинираат помеѓу функциите на усогласување со прописи, корпоративно управување и управување со ризици. Алокацијата е важен момент истата може да се оствари преку измена и/или дополнување на работните обврски предвидени во постојните договори за вработување.
- *постимплементација*. Потребно е да се изврши и анализа на имплементирањето. Дополнително потребно е да се спроведе и тест за ефективност на процесот. Ова може да се состои од проверка дали се поставени адекватни контроли, да се провери дали постапките за известување и комуникација се на своето место, и дали се појавени определени инциденти во текот на имплементацијата. По постимплементацијата, процесот на управување со правни ризици потребно е да се нивелира со цел истиот да биде адекватен на сите организациски процеси. Постимплементацијата подрзабира и развој на

13) Управување со правни ризици во друштвата за осигурување / Концепт на интегрирана рамка, М-р. Ивица Медарски, труд изработен за и награден од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување на Република Македонија во 2016 година, стр.15 до стр.50.

процесот. Во врска со развојот на процесот на управување со правните ризици потребно е да се изврши ревизија на процесот, структурата на правните ситуации со кои соочува друштвото, по што се преземаат корективни и развојни дејствија.

Управување со правни ризици / Концепт на интегрирана рамка.

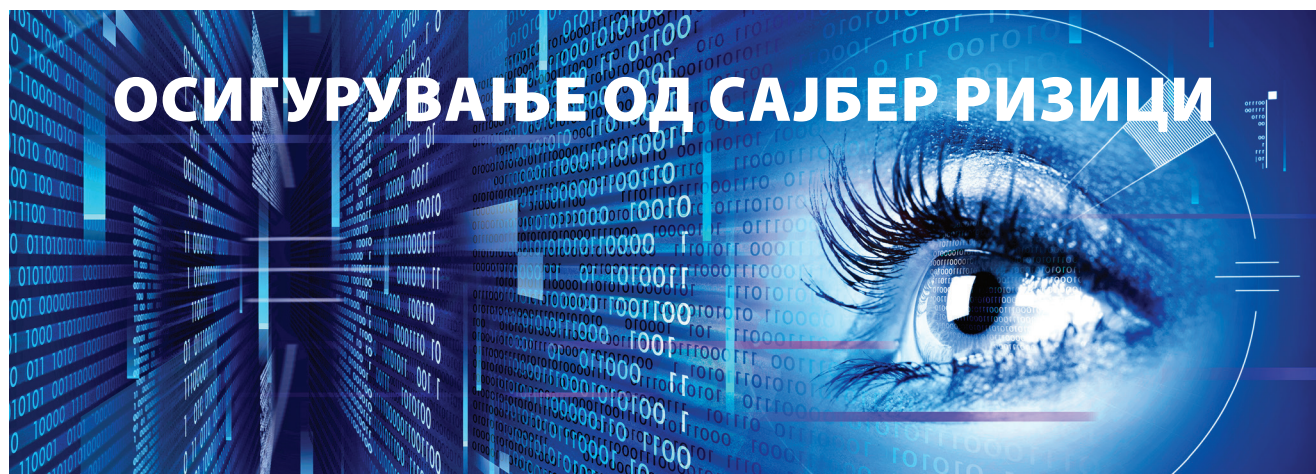
Во текот на 2016 година авторот спроведе конкретно истражување и изработи труд кој е насловен како Управување со правни ризици / Концепт на интегрирана рамка. Трудот беше изработен целно по претходно објавен Конкурс на Агенцијата за супервизија на осигурување за избор на најдобар истражувачки труд од областа на управувањето со ризици и осигурување во Република Македонија за 2016 година. Во трудот авторот посветува соодветно внимание на процесот на управување со правниот ризик, а важно е тоа што за првпат се изврши идентификација и систематизација на правните ризици со кои се соочуваат осигурувачите кои функционираат на територијата на Република Македонија. Во истиот труд може подетално да се увиди и процесот на управување со правните ризици преку интегрираната рамка кој ја преставува авторот.

Трудот може да се преземе од официјалната интернет страница на Агенцијата за супервизија на осигурување на Република Македонија.

Советот на експерти на Агенцијата за супервизија на осигурување за победник на Конкурсот за избор на најдобар истражувачки труд од областа на управување со ризици и осигурување во Република Македонија за 2016 година го прогласи трудот на Ивица Медарски – „Управување со правни ризици во друштвата за осигурување”.

Трудот на Ивица Медарски обработува актуелна и недоволно анализирана проблематика поврзана со работата на друштвата за осигурување, а се однесува на управувањето со правните ризици.

ОСИГУРУВАЊЕ ОД САЈБЕР РИЗИЦИ

Пишува: Дејан Мишевски
Стручен соработник во Сектор за процена и ликвидација на штети при ЕУРОЛИНК Осигурување АД Скопје

„Сајбер осигурување“ претставува осигурителен производ кој се употребува за да се заштитат разните физички и правни лица од ризиците поврзани со интернет и воопшто од ризици поврзани со информатичката технолошка инфраструктура и активности

Сајбер напад претставува било кој обид од страна на хакери да оштетат или уништат некоја компјутерска мрежа или компјутерски систем. Подетално образложено *Сајбер напад* е било која форма на офанзивно дејствие извршено од страна на национални држави, индивидуалци, групи или организации, а кој напад е насочен кон одредени компјутерски-информатички системи, инфраструктури, компјутерски мрежи и/или лични компјутери, и се изведува преку различни методи на малициозни акти, кои обично потекнуваат од некој анонимен извор, кој краде, изменува или уништува одредена мета преку хакирање на системот кој е цел на таквиот напад.

Сајбер осигурување претставува осигурителен производ кој се употребува за да се заштитат разните физички и правни лица од ризиците поврзани со интернет и воопшто од ризици поврзани со информатичката технолошка инфраструктура и активности.

Горенаведените, се само дел од постоечките описни дефиниции за поимите *Сајбер напад* и *Сајбер осигурување*, а истите цело време еволуираат и се менуваат.

Ваквите ризици обично се исклучени од традиционалните и вообичаени осигурителни полиси или не се посебно дефинирани и опфатени со конвенционалните осигурителни производи. Осигурителното покритие кое го нудат полисите за сајбер осигурување може да вклучи покритие од штета како: уништување на податоци, изнудување, кражба, хакерски напади или целосно блокирање на персоналниот компјутер (*denial-of-service attack*).

Првичните појави на сајбер осигурувањето во светот се бележат во деведесеттите години од минатиот век. Почетокот на 21 век и брзиот технолошки развој допринесе и за позначителен развој на самото сајбер осигурување. Меѓутоа, во пракса постоеле и постојат разни препреки кои

му оневозможуваат на ваквиот вид на осигурување целосно да созрее и да се развие како сериозен осигурителен производ.

Според податоците од интернет, заклучно со 2014 година, 90% од премијата и полисите за сајбер осигурување ја покривале територијата на САД. Иако во светот постојат барем 50 осигурителни компании кои имаат и нудат производи за сајбер-осигурување, сепак истото е најчесто опфатено како под-категија во поголемите полиси. Многу осигурителни компании се колебаат да влезат во овој осигурителен пазар, со оглед на фактот што конкретни и прецизни актуарски податоци за изложеноста и ризикот од сајбер напади сеуште не постојат.

Премијата за сајбер осигурување се очекува да порасне од околу 2 милијарди долари (забележани во 2015 год.), до приближно 20 милијарди долари (или повеќе) до 2025 година. Моменталната незрелост на пазарот и стандардизацијата на осигурителните понуди се двете главни причини зошто сајбер-осигурувањето би било интересен производ во иднина. Не само што во светот постои осигурителен пазар кој се труди да достигне одредени стандарди и да се прилагоди на потребите на осигурениците, туку во исто време постои терен и капацитети за рапиден развој на ваквиот осигурителен производ.

Прашањето е, зошто осигурителните компании во Република Македонија, воопшто не нудат ваков производ и ваков тип на осигурување. Одговорот можеби лежи во фактот што се работи за едно неконвенционално осигурување, од неконвенционален (иако реален) ризик кој многумина сеуште не го сфаќаат сериозно. Сепак ваквото размислување е во најмала рака апсурдно, посебно во време на модерни технологии кога це-

локупната комуникација, трансфер на податоци, информации и датотеки, парични трансакции и сл., се одвива преку компјутер и преку интернет мрежа.

Сајбер осигурувањето предвидува надомест на штета при кражба или уништување на витални компјутерски податоци. Меѓутоа, кога еднаш ќе настане осигурениот случај, ваквото осигурување може само да ја ублажи „болката“, а не и целосно да ја елиминира. Повеќето рационални луѓе вообичаено превземаат соодветни мерки за да го ублажат или намалат потенцијалниот ризик од катастрофални финансиски и други штети, а тоа го постигнуваат преку склучување на соодветни осигурителни полиси. Осигурувањето понекогаш воопшто не е опционално, туку е задолжително, како на пример, осигурувањето од автоодговорност за штети причинети на трети лица. Сепак, повеќето луѓе би се согласиле дека секој сопственик на имот, недвижност, движни предмети и сл., кој не поседува соодветно осигурување за да се заштити себе, своите најблиски и своите предмети е крајно наивен и несовесен.

Денес постојат разни понуди за осигурување, како и полиси со кои се осигурува движниот и недвижен имот, автоодговорноста, здравјето, ризикот при патување и слично. Меѓутоа, ризиците поврзани со компјутерското и интернет работење остануваат неопфатени со ваквите полиси. Се поставува прашањето, во време кога постојат мноштво различни и креативни осигурителни понуди и полиси кои опфаќаат разни ризици, зошто да не се нуди и осигурување од сајбер ризици. Во време на модерен технолошки развој и целосна дигитализација на сите релевантни, лични, финансиски и други податоци и информации на физичките и правни лица, секако и сајбер нападите станаа се почеста појава со тенденција на постојан и рапиден пораст, а пак штетата која ќе настане од таквите напади е значителна и тешко отстранлива.

Хакерските напади и крајби на податоци, покрај тоа што предизвикуваат значителна штета, истовремено се и мошне комплицирани. Утврдувањето на точните околности под кои се случил хакерскиот напад и крајбата на податоци често бара примена на скапи и комплицирани методологии, како што се форензични испитувања, експертизи, истражувања, собирање на известувања од засегнатите и надлежни физички и правни лица, соработка со соодветните органи на државната управа, полиција, обвинителства, како и со медиумите, понатаму спроведување на други законски процедури, спроведување на кривична/прекршочна постапка, сл.

Штетата која би била предмет на обесштетување на осигуреникот/корисникот на осигурување од полисата за сајбер ризици би била следна:

- *Материјална штета:* Замена на украдениот, уништен или блокиран компјутер, лаптоп, таблет, друг уред, надомест на изгубената заработувачка или пак надомест на украдените финансиски средства, сл.;
- *Нематеријална штета:* Надомест за претрпен душевен бол, изгубена репутација, срам поради јавно откриени лични податоци, изгубена доверба на трети лица кои се на некој начин поврзани со осигуреникот, дури и надомест за телесна/физичка повреда која може да резултира од сајбер нападот (на пример поради хакерски напад во здравствени установи, сл.).

Доколку се исполнети сите услови, секако дека материјалната штета би била надоместена, меѓутоа осигурителните компании мораат да го разработат и концептот на нематеријална штета претрпена од компјутерскиот напад, односно да ги разработат и воспостават параметрите и критериумите кои би се користеле за утврдување на истата, а постепено да создадат и соодветна пракса. Во тој контекст, треба да се земе во предвид фактот што нематеријалната штета сама по себе не може точно да се „измери“ и прецизно да се определи до оној степен како што е тоа случај со материјалната.

Како можни исклучоци од правото за надомест на штета од сајбер напад и сајбер осигурување, во моментов би можеле да се издвојат следните:

- Кражба на заштитени информации од хартиени датотеки и документи кои не се дигитализирани;
- Кражба на податоци и датотеки кои не се соодветно криптирани и заштитени;
- Компјутери и информатички системи каде корисникот на истите самоиницијативно и свесно превзема или не превзема соодветни дејствија и допринесува или целосно овозможува на хакерот да го реализира хакерскиот напад;
- Штетата која осигуреникот би ја претрпел со пренос на своите податоци и дигитални документи кон трети лица кои не ги исполнуваат условите предвидени со осигурителната полиса и кои самите немаат превземено соодветни безбедносни мерки. Односно, доколку штетата е настаната додека оштетениот соработувал со лица кои не поседуваат соодветна информатичка безбедност, дисциплина и се разбира доколку тие трети лица и самите не поседуваат осигурување од сајбер ризици;
- Исклучок би биле и несвесните осигуреници, било да се тоа физички или правни лица.

Односно, оние осигуреници кои не ги преземаат сите препорачани и превентивни мерки за отстранување на можните ризици (ажурирање на оперативниот систем со најнови софтверски и безбедносни закрпи, антивирус/*antimalware/anti-spyware*, заштитен ѕид-*firewall*, сл.);

- Правните лица каде вработените не се соодветно обучени и оспособени за безбедно работење со дигиталните податоци, датотеки и безбедно работење со компјутер поврзан на интернет. По некое непишано правило, сите работници во своите CV-ја, односно професионална биографија имаат тенденција да ги преувеличуваат своите компјутерски знаења, меѓутоа во реалноста компјутерското образование на просечниот човек и работник е најчесто несоодветно за безбедно користење на компјутер;
- Постојењето на намера, односно намерното откривање (од страна на осигуреникот, корисникот на осигурувањето или лицата овластени од негова страна) на доверливи лични податоци (лозинки, сл.) кон трети лица;
- Неовластена и нестручна измена, корупција, уништување, изменување или бришење на одредени датотеки, софтвер, хардвер, или на било која опрема, програм, сл.;
- Користење на податоци, кодови, програма, софтвер, компјутер или компјутерски систем, или друг уред, со делумно или целосно изгубена функционалност;
- Користење на нефункционален или несоодветно функционален интернет, интранет или приватна мрежа, посетување ризични интернет страни, користење ризични и небезбедни интернет пребарувачи и прелистувачи, или пак несоодветни трети апликации;
- Компјутерски напади за време на војна и како дел од војна и воени акти;
- Механички (хардверски) дефекти на компјутерскиот систем;
- Штеги причинети намерно или ненамерно (поради невнимателност, нестручност, некомпетентност) од страна на трети лица (надворешни соработници на осигуреникот, техничари, програмери, сл.);
- Штета на лесно преносни уреди (лаптопи, таблети, мобилни телефони). Одредени полиси за сајбер осигурување би го исклучиле правото на надомест на штета на ваквите уреди поради ризикот кои истите го носат, со самиот факт што се релативно мали и лесно преносни од една до друга точка, а според тоа, потенцијалниот крадец или хакер може многу лесно, физички да го украде ваквиот преносен уред;
- Компаниите треба да одлучат и дали би исплаќале надомест на штета настаната при *Сајбер-тероризам*. *Тероризмот* како општ поим, претставува незаконско користење на сила, насилство и заплашување, најчесто насочено против цивили, а со цел остварување на одредени политички цели. Притоа осигурителната компанија (осигурувачот) мора со условите за осигурување да одреди

конкретна дефиниција за тоа што подразбира под *Сајбер-тероризам*, бидејќи веќе постојат и на интернет може да се најдат неколку дефиниции за овој поим. Имено, *Сајбер-тероризам* е политички мотивирано користење на компјутери и информатичка технологија како би се предизвикала поголема штета или општ страв во општеството. *Сајбер-тероризам* воедно претставува насилен акт извршен со користење на интернет, а кој резултира (или се заканува) со смрт или сериозни телесни повреди со цел преку заплашување да се остварат одредени политички цели. *Сајбер-тероризмот* е и насилен акт извршен со користење на интернет, преку кражба на доверливи и лични податоци со цел истите да бидат искористени за заплашување или принуда/присила поради остварување на одредени политички или општествени цели. Како акт на *Сајбер-тероризам* се сметаат и активностите преку кои намерно се уништуваат голем број на компјутерски мрежи, како и персонални компјутери поврзани на интернет, преку користење на алатки/програми како компјутерски вируси. Односно, *Сајбер-тероризмот* уште може да се дефинира и како меѓународно користење на компјутер, мрежа, или јавен интернет за да се предизвика уништување или штета на персонални компјутери.

Во денешно време, кај луѓето постои свест развиена до одреден степен за компјутерско и интернет „однесување“, во смисла кои линкови и страни е безбедно да се отворат, а кои не (во категоријата на вториве би влегле меѓу другото разните „парични и други награди“, потоа страните кои служат за дистрибуција и превземање

download на пиратски софтвер, сл.). Воедно, денес постои и напреден безбедносен антивирусен софтвер/програми (*internet security suite*) и интернет прелистувачи кои го предупредуваат корисникот пред да посети малициозна интернет страна или апликација. Повеќето ризични и малициозни интернет линкови се евидентирани на соодветни безбедносни страни како што е: <https://www.malwaredomainlist.com/mdl.php> па корисникот секако ќе биде навремено предупреден и ќе му биде полесно да ги идентификува истите со цел во иднина да ги одбегне. Меѓутоа, и покрај сето ова, реалниот ризик од сајбер напади сеуште постои, а причината за истото лежи во човечкиот фактор, како и во несовршеноста на сите горенаведени превентивни мерки.

Според одредени денешни мислења и ставови, технолошките компании можат подобро од осигурителните да го проценат сајбер ризикот и да преземат превентивни мерки за справување со истиот. Поради ова, при развој на полисите и условите за сајбер осигурување треба да постои целосна, отворена и детална соработка помеѓу осигурувачите и големите технолошки компании, како и со релативно помалите и непознати компании, а ваквата соработка би резултирала со конечен и квалитетен осигурителен производ.

Од сето горенаведено, можеме да сумираме дека и покрај напредокот кој компјутерската технологија го бележи во последните децении, сепак невозможно е да се постигне совршена (или ре-

чиси совршена) заштита од сајбер напади и сајбер осигурување, а причината за истото лежи во неколку фактори:

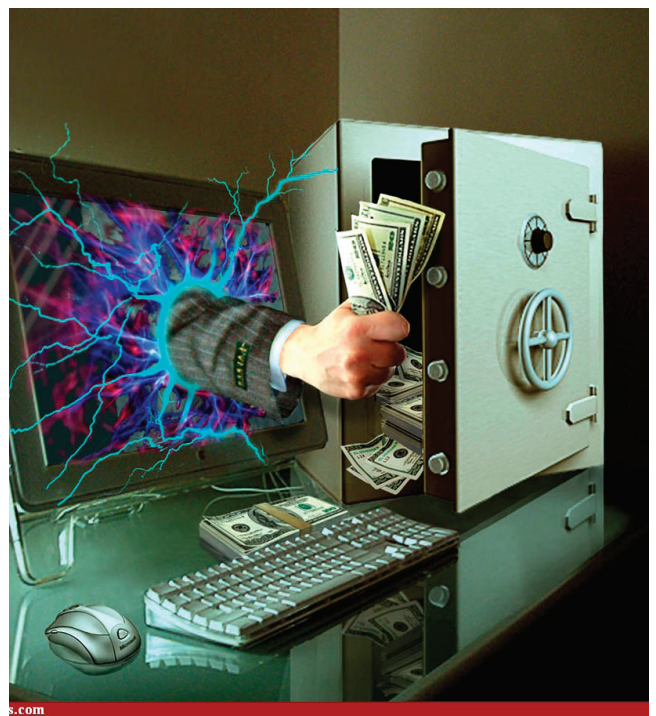
- *Непостојење на совршени технолошки и безбедносни решенија:* Пред се, поради брзиот развој и експанзија на методите за реализирање на малициозниот компјутерски напад од една страна и напорите на производителите на безбедносна, антивирусна и сл. технологија за справување со таквата експанзија, од друга страна. Вирусот кој денес ќе биде произведен и пуштен во употреба, ќе добие соодветна антивирусна заштита (антивирусна дефиниција и начин за детекција) дури наредниот ден, или во најдобар случај неколку часа подоцна, меѓутоа откако веќе ќе биде направена штетата. Подобра заштита секако нудат антивирусните програми кои добиваат нови антивирусни дефиниции „definition updates“, на кратки интервали, т.е. на секој час или неколку часа, антивирусите кои се способни да скенираат одредена програма во виртуелна средина, како и да вршат напредни хеуристички скенови (односно кои поседуваат способност за детекција на потенцијално опасни, а сеуште непознати/недефинирани програми);
- *Непостојењето на судска, вонсудска пракса и на соодветни нормативни акти:* Непостојење на законски и подзаконски правила, прописи и процедури кои ја регулираат проблематиката поврзана со осигурувањето од сајбер напади и справување со истите, како и непостојење на соодветна методологија и пракса во справувањето со случаите осигурени од сајбер напад, отштетните барања, отстранување на штетата и целосно обесштетување на осигуреникот, како и преземање на идни превентивни мерки;
- *Непостојење на соодветни полиси за заштита од сајбер осигурување:* Поради неискуство, непостојење на практични примери, непостојење на законски и подзаконски правила и прописи за оваа проблематика. Овој факт допринесува за едно површно и провизорно разбирање на ризиците од компјутерската технологија од страна на самиот осигурувач, кој не би бил во можност веднаш да понуди соодветни и квалитетни осигурителни полиси, услови за осигурување како дел од полисите, како и дополнителни релевантни решенија;
- *Ненавремено преземање на превентивни мерки и неинвестирање во соодветни безбедносни решенија:* Несоодветната опременост, наивноста и незнаењето на корисниците во оптимално искористување на функционалноста и придобивките на технолошките решенија. Потребно е да се инвестира, пред се во знаење поврзано со компјутерско работење (едукација на децата и возрасните во користење на персоналните компјутери, како и преквалификација/доквалификација на работниците), потоа во соодветен хардвер и безбедносен софтвер, соодветна техничка поддршка, и конечно во соодветно осигурување од сајбер напади.

Секако праксата ќе покаже одредени *правни празнини* за справување со ризиците кои се покриени и осигурени со полисата за сајбер-осигурување, на исклучоците од осигурително покритие и надомест на штета, како и сите останати предизвици.

Премијата за осигурување би се разликувала од една полиса до друга, зависно од степенот на осигурителното покритие и потенцијалниот ризик/штетата која би настанала со хакерски напад (било тоа да е тоа штета која ја претрпел поединец физичко лице-осигуреник кому му се украдени лични податоци, на пример лозинки, трансакциски сметки, семејни фотографии, видеа од семејни прослави, или пак штета која настаната кај некое правно лице, здравствена установа или банка, каде се украдени доверливи податоци и документи од осетлива природа, на пример медицинска документација и дијагнози, трансакциски сметки и лозинки, сл.).

Желбите на осигурениците би варираше од еден до друг, а ова значи дека полисата за осигурување од сајбер напад не смее да биде унифицирана, односно истата иако мора да содржи задолжителни општи одредби, ќе содржи и персонализирани, конкретни и прецизни одредби за регулирање на правата и обврските, согласно потребите и преференците на секој осигуреник.

Во иднина ќе биде потребно самите осигурителни компании да изнајдат одговор и решение на горенаведените прашања и предизвици, како и да разработат разновидни и креативни понуди кои би ги задоволиле потребите на потенцијалните осигуреници, физички и правни лица.

РАБОТИЛНИЦА СО ЛИКВИДАТОРИ НА МЕЃУНАРОДНИ ШТЕТИ

Лепосава Гелевска
помошник директор на НБО

На работилницата учествуваа
35 учесници, делегирани како
претставници од десет друштва
за осигурување - членки на НБО,
Агенцијата за супервизија на
осигурувањето и стручната служба
на НБО.

Во функција на реализацијата на Програмата за работа во 2017 година, Националното биро за осигурување (НБО) на 12.06.2017 година, во Скопје, организираше едукативна работилница на тема: „Примена на Внатрешните одредби (Критски договор) и Експланаторниот Меморандум во пријавувањето и обработката на меѓународните штети”

Организирањето на едукативната работилница произлезе од потребата за натамошно проширување на теоретските знаења на ликвидаторите на меѓународни штети во соодветните служби или сектори на друштвата за осигурување кои често се јавуваат како кореспонденти на странски друштва за осигурување и непосредно ги применуваат Внатрешните одредби и новите одлуки од Генералното Собрание на Советот на бироа од Брисел, интегрирани во Експланаторниот меморандум. Посебен акцент, односно внимание, е посветено на едукацијата на помладите ликвидатори на меѓународни штети во друштвата за осигурување и нивно запознавање со современите тенденции за развојот на системот на зелена карта во целина.

Работилницата ја отвори г-дин Трајче Латиновски, генерален директор на НБО кој преку статистички податоци за бројот на пријавени, ликвидирани и резервирани штети по зелена карта, во претходните години укажа на важноста во овој дел од работењето на друштвата за осигурување.

Свое обраќање до присутните имаше и г-ѓа Ирена Велковска Спироска, претседател на Стручниот одбор за зелена карта, која предложи во наредниот период одржување на меѓународна конференција во организација на Бирото, покрај перманентни едукативни работилници посветени на конкретни прашања и проблеми.

Г-ѓа Лепосава Гелевска, помошник директор на НБО, во своето излагање на тема „Примена на Внатрешните одредби (Критски договор) и Експланаторниот меморандум во пријавувањето и обработката на меѓународните штети”, детално се осврна на следните прашања:

- Законската основа за примена на Внатрешните одредби (Критски договор) во работењето на Националното биро за осигурување и друштвата за осигурување, член 2 точка 12 од ЗЗОС (потпишани билатерални договори со сите членки на Системот на зелена карта за меѓусебно признавање на зелените карти).
- Членувањето на НБО во Системот на зелена карта и Советот на Бироа во Брисел од 1994 година до денес (членување во Југоисточната регионална група, а од 2016 година НБО е претставник на својата група во Комисијата за прием на нови членки на Советот на бироа).
- За делувањето, односно за двојната гаранција на НБО за:
  - надомест на штети кои возилата со македонски регистарски ознаки (со зелена карта), односно возачите на тие возила ќе ги предизвикаат во сообраќајни незгоди во странство (во 47 земји членки на Системот на зелена карта).
  - надомест на штети од сообраќајни незгоди кои се случени на територијата на Република Македонија, а во која учествуваат и возачи со возила со странски регистарски ознаки .
- Коресподентски договори, согласно член 4 од Критскиот договор (постапка за именување, давање на согласност и раскинување).
- Постапка на пријавување на меѓународна штета (случена во Македонија), согласно член 33 од ЗЗОС (Службен весник на Р.М број 88/05).
- Постапка на пријавување на меѓународна штета (случена во земја членка на Системот на зелена карта по вина на возило со македонски регистарски ознаки), согласно член 3 од Внатрешните одредби.
- Проблеми во врска со рефундирањето на меѓународни штети (правен основ, висина на штета, недоставување на материјални докази, медицинска документација за повредите, доставувањето на дебит - ноти во рок од една година по последната исплата, примена на Европски извештај за сообраќајни незгоди – мали и големи штети). Посебно, за постапката за идентификација на зелената карта и давањето на осигурително покритие од издавачот на зелена карта во рокот од 42 дена, за кое доколку не се одговори во тој рок (на пример е „спорна“ зелената карта), осигурителното покритие по автоматизам ќе важи и штетата ќе мора да се плати.
- Мерки за надминување на проблемите во врска со рефундација на меѓународните штети, согласно донесените ставови и заклучоци на УО на НБО.
- Медијација и арбитража, согласно Анекс 2, усвоен од 48-то Генерално собрание (јуни 2014).

- Објаснување на постапката за задолжително користење на Guarantee call – on line апликација на Советот на Бироа.
- Анализа на активираниите guarantee call од и кон НБО во 2016 година.
- Мултилатерална гаранциска спогодба.
- Договорот за реосигурување на штетите од Гарантен фонд и фалсификувани зелени карти.
- Значењето на Меморандумот за разбирање потпишан со Бирото за осигурување на Косово (КБО) и потпишаните основни Спогодби за заштита на посетителите.

Во вториот дел од едукативната работилница беа разгледани повеќе конкретни специфични и спорни меѓународни штети за кои се активирани Guarantee call и за кои е побарано стручно мислење на Советот на бироа во Брисел. Така, на пример, за секоја разгледувана меѓународна штета се посочуваа соодветните членови од Внатрешните одредби (Критски договор) и Експланаторниот меморандум и практичното однесување на конкретниот обработувач на штетата со меѓународен елемент. Исто така, предмет на анализа беа и одредени судски пресуди донесени во Република Македонија за случени сообраќајни незгоди во земји - членки на Системот на зелена карта со кои се напушта примената на принципот од Внатрешните одредби дека штетата треба да се

пријавува и обработува во земјата на незгодата, при што се применува нејзиното законодавство во поглед на граѓанската одговорност на учесниците во сообраќајната незгода. Свои коментари за спорните меѓународни штети, но и размислувања и сугестии по покренатите отворени прашања, дадоа повеќе учесници на работилницата.

Имајќи го во предвид значењето на правилната примена на одредбите од Критскиот договор договорено е НБО да продолжи со едукацијата со теми и актуелни прашања за кои членките ќе пројават интерес. Во таа насока, е поддржана и иницијативата на Стручната служба на НБО за интензивирање на комуникацијата и соработката помеѓу меѓународните служби во друштвата за осигурување.

Исто така е предложено:

- НБО да издаде брошура со најновите измени и дополнувања (од Годишното собрание во 2017 година) на Експланаторниот Меморандум.
- Националното биро за осигурување, преку Стручниот одбор за зелена карта, да се ангажира друштвата за осигурување да испраќаат свои учесници на Академијата на Советот на бироа, која има сесии секоја година (обука на почетно и напредно ниво).
- Планирање на меѓународна регионална конференција.

Намалување на пазарната вредност - Осигурувачот по правило не го зголемува надоместот на штета за износ со кој е намалена пазарната вредност на возилото после извршената поправка, освен ако посебно е договорено (каска осигурување). Меѓутоа, кај осигурувањето од граѓанска одговорност осигурувачот ја признава и оваа штета, бидејќи на обесштетувањето на третите лица се применуваат прописите за граѓанска одговорност, а не условите за осигурување.

Надосигурување - Ако осигурената сума е поголема од стварната вредност на осигурениот предмет, во случај на штета се исплатува износ до висина на стварната вредност на осигурениот имот.

Несреќен случај - Во сите услови за осигурување мора да постои дефиниција на поимот несреќен случај како непредвиден, ненадеен настан до кој дошло без волја на осигуреникот. Делува одненадеж, од надвор, на телото на осигуреникот и има за последица смрт, делумен или целосен инвалидитет, привремена неспособност за работа или оштетување на здравјето, за кое е неопходна лекарска помош.

Носител на стварните права на осигурениот предмет - Носителот на стварните права на осигурениот предмет (actual title holder) е титулар кој може да се појави кај осигурувачот со барање за надомест на настанатата штета кога постоело заложно право на осигурениот предмет од страна на доверителите на осигуреникот, но настанато пред да настане осигурениот случај. За да ги заштитат своите интереси, доверителите бараат осигуреникот /договарачот на осигурувањето да изврши винкулација на полисата за осигурување за сметка на доверителот.

Обврски на договорните страни кај договорот за осигурување - Меѓусебните права и обврски на осигурувачот и осигуреникот настануваат во момент на заклучување на договорот - пријавување на околности кои се битни за оценка на ризикот, плаќање на првата премија за осигурување за време на траење на договорот, плаќање на премијата за осигурување, известување на осигурувачот за евентуални промени на ризикот, спречување да настане осигуран случај - кога ќе настане осигурениот случај-настанува обврска на осигуреникот да извести за настанатиот случај, да ја намали или отстрани штетата со соодветни дејствија, а за осигурувачот обврска да ја надомести штетата.

Обврски на друштвото за осигурување

- Во моментот на заклучување на договорот-обврска за прифаќање на понудата за осигурување, известување на осигуреникот за условите за осигурување и предавање на условите(правилата) за осигурување.
- За времетраење на договорот-да создава и одржува резерви на осигурување, да спроведува превенции и репресии, да ги врши работите околу валидноста на полисата.

- Кога ќе настане осигурениот случај-да изврши процена на штетата, да ја надомести штетата или да ја исплати сумата на осигурување, да ги сноси трошоците за спасување.

Опасни предмети - Под опасни предмети се подразбира имот, дејност, кој според својата намена, особините, положбата и начинот на употреба претставува зголемена опасност за околината. Некои дејности се во редот на опасни дејности ако при редовното извршување,заради начинот на кој се извршува, може да биде угрозено здравјето на луѓето или нивниот имот, доколку нема зголемено внимание на лицата кои ја обавуваат таа дејност.

Осигурен случај - Осигурен случај е изненаден настан случен без волја на осигуреникот,кој може да предизвика штета, а е однапред предвиден во договорот за осигурување.Со настанување на тој настан, настапува обврската на осигурувачот да ја надомести настанатата штета (кај имотните осигурувања), односно да ја исплати договорената сума на осигурување (кај осигурување на лица). Неопходно е поради сигурност на осигуреникот, поимот за осигурен случај да се дефинира кај секој посебен вид на осигурување, како во условите, така и во самиот договор за осигурување.Точно треба да биде наведен, како предметот на осигурување, ризикот и причинско последичната поврзаност помеѓу настанот и предвидените последици. И покрај правилното дефинирање, во пракса има потреба од точно утврдување на моментот на настанување на настанот во ситуации кога осигурениот случај не се остварува само во еден момент, туку се остварува во пократок или подолг временски интервал(случај на болест).

Осигурена сума - Највисок износ на обврска на осигурувачот при настанување на штета, кој е договорен со осигуреникот за секој осигурен случај.

Осигуреник - Физичко или правно лице кое заклучува договор за осигурување во свое име и за своја сметка, чија одговорност е покриена со тој договор за да се обезбеди од несакани последици поради настанување на осигуран случај.Кај осигурувањето на лица - физичко лице кај кое од настапувањето на смрт, доживување или повреда, зависи настанувањето на осигурен случај. Осигуреникот мора да е деловно способно лице за да може рамноправно со осигурувачот да ги прифати правата и обврските настанати со договорот за осигурување. Во пракса, најчесто, осигуреникот е и договарач и корисник на осигурувањето (кога неговиот имот или живот се изложени на ризик), но тоа не е секогаш случај. Може на опасности да бидат изложени туѓи имоти или некоја друга личност (уживателот на осигурениот предмет или кај животните осигурувања, да е блиско лице).

ЦЕЛОСНА ПОСВЕТЕНОСТ НА КЛИЕНТИТЕ

ОБД Седа Брокер А.Д. е формирана во текот на 2008 година со цел воведување на нови стандарди во македонското осигурување, кои претпоставуваат целосна посветеност кон потребите и барањата на клиентите. Со вака поставената цел уште од самиот почеток друштвото го гради имиџот на компанија која нуди целосна и сеопфатна услуга на своите клиенти, како во делот на изнаоѓање на најдобро решение на потребите за осигурување на клиентите, така и во делот на најбрзо и најдобро реализирање на отштетните побарувања.

За остварување на оваа цел, друштвото се екипираше со кадар кој на најдобар можен начин може да ги задоволи потребите на своите клиенти. Тимот на друштвото се состои од 17 вработени и претставува спој на искуство и младост. Ваквиот спој претставува одлична синергија и го прави тимот искусен и енергичен во исто време. Вработените се распределени во 4 подружници кои друштвото го прават подостапно до клиентите.

Воедно, треба да се напомене и соработката на друштвото со станиците за технички преглед на Пауер Спорт Систем ДОО, со што зацртаната цел за посветеност кон потребите и барањата на клиентите добива една нова и уште поуспешна димензија.

Друштвото има склучено договори за посредување во осигурување со единаесетте друштва за неживотно осигурување кои опстојуваат во Република Македонија, како и со две друштва за животно осигурување. Со вака воспоставената соработка во целост можеме да ги сервисираме сите потреби на нашите клиенти и истите да ги претставуваме пред друштвата за осигурување.

Од моментот на своето основање до денес друштвото бележи постојан подем во своето работење и воедно денес може да се пофали со повеќе од 40.000 задоволни клиенти. Изминатата година друштвото ја заврши со нешто повеќе од 4.000.000 евра бруто полисирана премија што го позиционира друштвото на самиот врв на брокерските друштва кои претежно работат во делот на неживотното осигурување. Ваквите успеси претставуваат наше задоволство, но воедно го будат и претставуваат и уште поголема обврска за наше понатамошно усовршување и подобрување на услугата која ја нудиме на нашите клиенти.

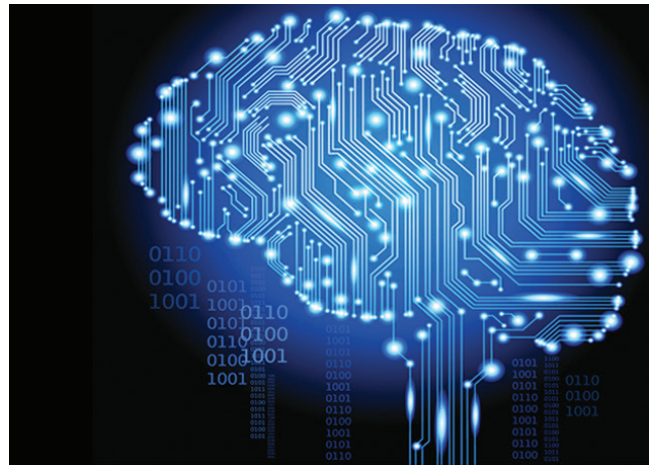
РОБОТИ ЗА КОНТРОЛА И ПРЕГЛЕД НА ДОКУМЕНТАЦИЈА ЗА ЛИЧНИ ПОВРЕДИ

Вештачката интелигенција - Artificial Intelligence (AI) е интелигенција користена од машини. Во компјутерската наука од областа на AI истражувањата, себе се дефинира како студија за „интелигентни агенти“, односно тоа е „било која машина која ја спознава околината и превзема дејствија со кои ја максимизира сопствената шанса за успех за остварување на некоја зададена цел“. Терминот AI се применува кога машината ги имитира „когнитивните“ функции на повеќе човечки умови, како што е „учење“ и „решавање на проблеми“ (Wikipedia)

Раководителот на компанијата за осигурување „Цирих“, Tom de Swaan изјавува дека „Цирих“ (петта по големина компанија за осигурување во Европа), употребува вештачка интелигенција при преглед на документација за пријавени побарувања за лични повреди, така што потребното време за процесирање го смалува од неколку часа на неколку секунди. „На таков начин ние заштедивме 40 000 работни часа од почетокот на употребата во март и планираме да го прошириме користењето на овој тип на AI. „Примената на AI би била и за осигурување на куќи, за само 90 секунди, и исплата на побарувања за 3 минути“.

Јапонската компанија за осигурување Fukoku Mutual Life Insurance ја применува AI од јануари и тврди дека ќе заштедат 1.3 милиони долари годишно според досегашните резултати.

Поради ваквиот начин на работа, Tom de Swaan изјавува дека не се плашат од конкуренцијата на

големите компјутерски компании како Google и Apple кои амбициозно влегуваат на пазарот на осигурување (Claims Journal).

Осигурувачите планираат да вложат 90 милиони долари за вештачка интелигенција

Околу две третини компании за осигурување од САД веќе користат AI. Според истражувањата на Tata Consultancy Services, до 2020 година ќе има значително инвестирање во понатамошен развој од скоро 90 милиони долари.

„Геико“ компанијата за осигурување користи виртуелен асистент за својата мобилна апликација под името „Kate“, која веќе може да даде одговор на прашања, како „кога доспева мојата идна рата“, „кое е салдото на мојата полиса за автомобилско осигурување?“ (Osiguranje.hr-2017)

КАТАСТРОФАЛНИТЕ ШТЕТИ ДВОЈНО ПОГОЛЕМИ ВО 2016 ГОДИНА

Според Swiss Re, штетите од катастрофални ризици во 2016 год. изнесуваат 175 милијарди долари и се двојно поголеми од штетите во 2015 година, кои изнесуваа 94 милијарди долари. Бројот на природни катастрофи е 191, од кои 136 се резултат од човечки дејствија. Најголема природна катастрофа со последици од 25 -30 милијарди долари е од земјотресот на островот Кјушу во Јапонија. Но, од тоа само 4,9 милијарди биле осигурени.

Верувајте во идеи и бидете слободни
Создавајте и бидете горди
Дарувајте љубов и бидете сакани
Негувајте го духот и бидете силни

Ние во Алкалоид, веруваме, создаваме,
даруваме и ја негуваме силата која го
движи животот и креира совршена
хармонија наречена ЗДРАВЈЕ.

Здравјето пред сè

АЛКАЛОИД
СКОПЈЕ

www.alkaloid.com.mk

ЧЛЕНКИ НА НАЦИОНАЛНОТО БИРО ЗА ОСИГУРУВАЊЕ

